

Психологія

УДК 159.923

Асєєва Ю.О.

к.психол.н., старший викладач кафедри психіатрії, наркології та психології
Одеського національного медичного університету

Маляренко К.П.

студент 2 курсу магістратури за спеціальністю «Психологія»
медичного факультету №3 Одеського національного медичного університету

ІНТЕРНАЛЬНІСТЬ ТА ЕКСТЕРНАЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Анотація. У роботі автори аналізують існуючі теоретичні концепції щодо визначення понять інтернальності та екстернальності особистості. Звертають увагу на те що суб'єктивна локалізація контролю є набутою категорією особистості. Вказують на те, що у розширеному філософсько-психологічному трактуванні поняття відповідальності характеризує ставлення особистості до суспільства, в якому реалізуються вимоги, що пред'являються до неї в тій мірі, в якій це відповідає її обов'язку. Зазначено, що поняття локус контролю запропоноване американським психологом Дж. Роттером, і є стійкою властивістю індивіда, що формується в процесі його соціалізації. Загально-педагогічне обґрунтування процесу формування соціальної відповідальності з урахуванням закономірностей громадського розвитку була зроблена ще А.С. Макаренко в його концепції «відповідальної залежності», проте, на період сьогодення, незважаючи на широкий інтерес до цієї проблеми, закономірності формування і розвитку відповідальності в підлітковому і юнацькому роках залишаються поки що недостатньо вивченими.

Ключові слова: локус контролю, інтернальність, екстернальність, інтернальний локус контролю, екстернальний локус контролю.

Asieieva Yuliia

PhD, Senior lecturer of the Department of Psychiatry, Narcology and Psychology

Odessa National Medical University

Maliarenko Kateryna

student of 2 year of master's degree in the specialty "Psychology"

Medical Faculty №3 of Odessa National Medical University

**INTERNALITY AND EXTERNALITY OF PERSONALITY IN
MODERN PSYCHOLOGY**

Abstract. In the work, the authors analyze the existing theoretical concepts for defining the concepts of internality and externality of personality. They point out that subjective localization of control is an acquired category of personality. They point out that in the extended philosophical and psychological interpretation of the concept of responsibility characterizes the attitude of the individual to the society, which fulfills the requirements imposed on it to the extent that it meets its duty. It is stated that the concept of locus of control is proposed by the American psychologist J. Rotter, and is a stable property of the individual, which is formed in the process of its socialization. The general pedagogical substantiation of the process of formation of social responsibility, taking into account the patterns of social development, was made by A.S. Makarenko in his concept of "responsible dependence", however, for the time being, despite the wide interest in this problem, the laws of formation and development of responsibility in adolescence and adolescence are still not well understood.

Key words: locus of control, internality, externality, internal locus of control, external locus of control.

Актуальність. Одним із важливих питань в психології, починаючи з ХХ століття є проблематика джерел детермінації поведінки – в якій мірі те, що вибирає і робить людина, визначається факторами різної природи і в якій мірі сама людина здатна управляти цими факторами, а значить, своєю поведінкою і процесом своєї життєдіяльності. Різноманіття психологічних підходів до вирішення цих питань безпосередньо пов'язане з різноманіттям уявлень про людину та особистість, яка постійно здійснює вибір. Починаючи з робіт Дж. Роттера, багато дослідників, наприклад: С. Р. Пантисєв, В. В. Столін, Є. Ф. Бажин, та ін., виявляли цікавість до особистісної парадигми, пов'язаної з

оцінкою того, внутрішній або зовнішній локус контролю має індивід. Локус контролю (лат. locus - місце, місце розташування і франц. contrôle - перевірка) – риса, що характеризує схильність людини приписувати відповідальність за результати своєї діяльності зовнішнім силам (екстернальний або зовнішній локус контролю) або власним здібностям і зусиллям (інтернальний або внутрішній локус контролю). Для визначення локусу контролю створені опитувальники і розроблений комплекс методик, що дозволяє виявити закономірний зв'язок між локусом контролю та іншими особистісними характеристиками [10, 12, 16, 19]

Вимір рівня суб'єктивного контролю широко застосовується в нашій країні в психології мотивації (методика когнітивної орієнтації), в дослідженнях людського характеру і його зв'язку з поведінкою, в психології управління та інших сферах.

Методи: аналіз філософської, психологічної та психолого-педагогічної літератури.

Виклад основного матеріалу. Серед безлічі конструктів, за допомогою яких розробляється психологічна теорія власної активності людини, одним з найбільш затребуваних в даний час є поняття «інтернальність». Воно застосовується як характеристика по відношенню до різних психологічних реалій – інтернальність суб'єктивного контролю, інтернальність цінностей і смислів, інтернальність каузальних орієнтацій, інтернальність мотивації та ін. Поняттям «інтернальність» психологи в основному характеризують психологічні феномени регуляції поведінки людини в ситуаціях, що вимагають прийняття рішень, але також застосовують його і щодо особистості в цілому.

Інтернальність в загальному трактуванні вказує на те, що причина і джерело активності при реалізації деякого психологічного процесу або акта (вибору, дії, поведінки), ключові регулюючі впливу і контроль відбувається в залежності від власної активності людини як суб'єкта. Будучи психологічним поняттям інтернальність не просто описово характеризує відповідні феномени, а й вказує на психологію процесів і механізмів, реалізуючи які людина опановує

себе і свою поведінку. Тобто інтернальність – це конструкт, історично пов'язаний з категорією «локус контролю», введеної в науковий обіг Дж. Роттером в теорії соціального навчання. Автор даної теорії розглядав локус контролю як найважливіший суб'єктний чинник поведінки в ситуації, що вимагає здійснення вибору, як ступінь розуміння людиною причинних взаємозв'язків між власною поведінкою і досягненням бажаного [4, 16]. Локус контролю розглядався не як вроджена і незмінна риса особистості, а як конструкт, континуум екстернальності та інтернальності, і переконання людей щодо різних сфер життя можуть бути розташовані на всіх точках між даними полюсами.

У працях А. Бандури, відводиться значна роль когнітивним процесам в опосередкуванні зв'язку між стимулом і реакцією, встановив, що підкріплення, здійснюване самим суб'єктом, виявляється ефективніше ніж підкріплення від зовнішнього середовища; в результаті самозадоволення від досягнення мети у людини з'являється специфічний мотив докладати більше зусиль у бажаному напрямку, а рівень внутрішньої мотивації людини зазвичай пов'язаний з типом і цінністю спонукань [6, 9, 13].

У свою чергу, Ф. Хайдер висуває поняття «локус каузальності», під яким розуміється, ситуативне або стійке усвідомлення людиною в якості причини виникнення тієї чи іншої події власну поведінку або зовнішні середовищні обставини. Подібним чином інтернальність розумів і Б. Вайнер при дослідженні мотивації досягнення успіху і уникнення невдач, вказуючи, що люди з високою мотивацією досягнення (виражена інтернальність досягнень) які сприймають успіх як пов'язаний з власними здібностями і зусиллями, а невдачу – як викликану недоліком зусиль [3, 5, 21]. В основі моделі Б. Вайнера, лежить результат будь-якої цілеспрямованої діяльності потенційно обумовлений чотирма каузальними факторами: здібностями і зусиллями суб'єкта, удачею і труднощами при виконанні задачі, локалізуються в системі двох вимірів: стабільності і локусу контролю.

Отже, в роботах А. Бандура, Ф. Хайдер і Б. Вайнер підтверджують статус локалізації різних аспектів контролю в якості реального фактора, який впливає

на поведінку людини та фактора суб'єктивного ставлення до відповідальності за події, що відбуваються у житті людини.

Також у наукових надбаннях зустрічається уявлення про ще один аспект інтернальності, не пов'язаний з концепцією локусу контролю, а розглядається, як особистісна характеристика ціннісної свідомості, виражена в уявленні про «локус цінностей» в контексті різних типів соціального характеру [5 С. 144-151]. Д. Рісмен розглядав локус цінностей з позиції – чи закладені цінності в самому індивіді чи належать іншим. Поведінка людей, «орієнтованих зсередини», регулюється внутрішніми інтерналізованими цілями і цінностями, а людей, «орієнтованих ззовні», – цінностями зовнішніми.

Автори теорії самодетермінації не приводять достатніх вроджених підстав і розгорнутого теоретичного осмислення природи, існування базової особистісної потреби в автономії, пояснюється лише, що вона вроджена, а здатність до її актуалізації залежить від досвіду відкритого вільного поведінки в ранньому віці і від релевантних особливостей соціального середовища. «Зростання внутрішньої мотивації, забезпечує оптимальний розвиток особистості, залежить від соціальних умов, які підтримують і охороняють автономію людини або ж навпаки, руйнують її» [8. С. 107].

У роботах Г. Бір вказано, що люди з когнітивно-складним контролем поведінки стійко показують ознаки інтернальності. Це виражається у високій кількості ступенів свободи, соціальної пластичності і незалежності від «поля», у високій диференціації сприйняття, здатності до розмежування емоційних і інтелектуальних оцінок, у високому абстрагуванні мислення, довільності в глибині семантичної обробки, в обліку значного обсягу невербальної інформації та усвідомленні власних якостей, а також в здатності до високої емпатії і розуміння мотивів іншої людини [1, 7]. Очевидно, що інтернальність не тотожна когнітивній складності, проте дані спостереження свідчать про більшу здатність до усвідомленої та смислової поведінки інтерналів. Подібні висновки були зроблені А.В. Сірим в контексті дослідження психологічних особливостей функціонування системи особистісних смислів при різних актуальних

сміслових станах, в структурі яких інтернальність є одним із предикаторів смислової продуктивності [2, 7].

Також існує ряд досліджень в яких розглядається зв'язок локусу контролю і особливостей структури і змісту суб'єктивної тимчасової перспективи. Наприклад, у дослідженнях Ф.У. Вессман, С. Тайера і Д.С. Горман вказано, що інтернали в своїх тимчасових перспективах більш орієнтовані на майбутнє, краще здатні концептуалізувати відрізки часу. Порівняно з екстерналами їх тимчасова перспектива охоплює більш далеку зону як майбутнього, так і минулого, причому незалежно від характеру подій, в той час як тимчасова перспектива екстернатів вкорочена і мало стабільна [17].

Розглянувши існуючі концепції щодо локусу контролю, можливо зазначити, що найчастіше фахівці під ним розуміють таку психологічну якість людини, яка характеризує її схильність приписувати відповідальність за події, що відбуваються з нею, зовнішнім силам або власним здібностям і зусиллям. Віра індивіда в те, що його поведінка детермінується по перевазі або ним самим (інтернальний локус контролю), або його оточенням і обставинами (екстернальний локус контролю), формуючись в процесі соціалізації, з часом стає стійкою особистісною характеристикою [3, 18]. Виділяють два полярні способи приписування причинності і відповідальності. У одному випадку причинність і відповідальність приписується самій діючій особі (її зусиллям, здібностям, бажанням) – ця стратегія називається «інфернальною» («інтернальний локус контролю», «суб'єктивний локус контролю»), в іншому випадку «відповідальність покладається» на чинники, незалежні від особи, – зовнішні обставини, випадковості, везіння, містичний чинник долі, фатальну дію спадковості тощо; другий спосіб називається «екстернальним локусом контролю» [4, 7, 9]. По мірі схильності до цих двох локусів контролю людей класифікують на інтерналів та екстернатів [11, 14, 15, 20].

Особи із внутрішнім локусом контролю частіше засуджують себе, вони більш сензитивні до ситуації, коли засуджують інших, тоді як їх колеги з зовнішньою локалізацією контролю більш схильні прощати як інших, так і себе.

М. Субковьяк надає данні, які свідчать про зв'язок пробачення з депресією та тривожністю в випадках, коли людина відчуває глибоку образу в важливих для її особистісного розвитку відносинах (зі однолітками – для підлітків, сімейних стосунки, – для дорослих). Здатність до пробачення пов'язана з усвідомленням власних емоцій і управлінням ними, з емпатією по відношенню до кривдника [2, б]. Це означає, що зовнішній локус контролю і здатність до пробачення передумовлюють досить високий рівень розвитку когнітивних здібностей, пов'язаних з обробкою емоційної інформації.

Люди, що відносяться до екстернального типу, завжди знайдуть пояснення незадовільній оцінці своєї діяльності (матеріали не вчасно привезли, верстат зламався, майстер неправильно пояснив завдання) або своєї поведінки (запізнився на роботу, тому що транспорту довго не було, будильник не задзвонив, ліфт зламався і т. п.).

Психологами встановлено [11, 13, 17], що приналежність людини до того або іншого типу локалізації контролю робить вплив на різноманітні характеристики її психіки і поведінки. Характерними рисами інтерналів є емоційна стабільність, моральна нормативність, довірливість, багата уява, щирість, витонченість, товариськість і велика сила волі. Працівники, яким властива така локалізація контролю, відповідальніші, послідовні досягнувши мети, схильні до самоаналізу, товариські, незалежні. Вони продуктивніші в ситуаціях ухвалення рішення і ситуаціях, пов'язаних з ризиком, проявляють велику готовність відстрочити миттєве задоволення заради досягнення віддаленого, але ціннішого блага. Інтернали більшою мірою, ніж екстернали, переконані, що старанна робота найімовірніше сприяє досягненню високої продуктивності, а висока продуктивність, у свою чергу, – отриманню високої «винагороди». Їх загальна задоволеність працею значно вище, ніж у екстерналів.

Схильність до зовнішньої локалізації контролю у екстерналів пов'язана з такими особистісними рисами, як безвідповідальність, невпевненість у своїх здібностях, прагнення знову і знову відкладати здійснення своїх намірів. В цілому їм більше властиві підозрілість, тривожність, депресивність,

агресивність, конформізм, догматизм, авторитарність, безпринципність, цинізм, схильність до обману. Стиль керівництва екстерналів більш директивний і частіше ґрунтується на негативних санкціях.

Хоча віру в екстернальний або інтернальний контроль можна розглядати як рису особистості в сенсі індивідуальних відмінностей, Дж. Роттер ясно показує, що тільки екстернального або інтернального типу контролю не існує, оскільки кожен має характеристики не лише своєї категорії, але і, більшою мірою, іншого. Конструкт слід розглядати як континуум, що має на одному кінці виражену «екстернальність», а на іншому – «інтернальність», переконання ж людей розташовані на усіх точках між ними, здебільшого в середині. Інакше кажучи якісь люди дуже екстернальні, якісь дуже інтернальні, а більшість знаходиться між двома екстремумами [11, 16].

Суть цього феномену полягає в тому, що люди схильні бачити причини своїх успіхів у власних здібностях, особистісних якостях, зусиллях, тобто використовують внутрішній локус контролю і, навпаки, приписують невдачі дії зовнішніх причин, удаючись до зовнішнього локусу контролю. Більшості людей одночасно властиві в тій або іншій мірі як інтернальність так і екстернальність, а межа між ними є рухливою – в одних випадках домінує інтернальний, в інших екстернальний локус контролю. Крім того, деякі сучасні дослідження дають підстави стверджувати, що переважання інтернальності або екстернальності обумовлене соціальним навчанням.

Людина здатна добитися більшого в житті, якщо вона вірить, що її доля знаходиться в її руках. Екстерналам властива конформна і залежна поведінка. Інтерналі на відміну від них, не схильні до підпорядкування і пригнічення інших, і чинять опір, коли ними маніпулюють і намагаються позбавити ступенів свободи. Екстернали не можуть існувати без спілкування, легше працюють під спостереженням і контролем. Інтерналі краще функціонують наодинці і за наявності необхідних ступенів свободи.

Крім того, інтернальність та екстернальність виразно пов'язані з проблемою конформізму і нонконформізму. На думку, Л. Хьелла і Д. Зіглера,

«...численні дослідження показують, що екстернали набагато сильніше схильні до соціальної дії, ніж інтерналі. Встановлено, що інтерналі не лише чинять опір сторонній дії, але також, коли трапляється нагода, прагнуть контролювати поведінку інших. Також інтерналам зазвичай подобаються люди, якими вони можуть маніпулювати, і не подобаються ті, на кого вони не можуть вплинути. Коротше, інтерналі, мабуть, впевненіші в своїй здатності вирішувати проблеми, ніж екстернали, і тому незалежні від думки інших» [9, 12].

У екстерналів частіше виникають психологічні і психосоматичні проблеми, ніж у інтерналів. Їм властиві тривожність і депресивність, вони більш схильні до фрустрацій і стресів, розвитку неврозів. Встановлений зв'язок високої інтернальності з позитивною самооцінкою, з більшою узгодженістю образів реального та ідеального «Я». Інтерналі виявляють активнішу, ніж у екстерналів, позицію по відношенню до свого психічного і фізичного здоров'я. Було навіть доведено, що рівень самогубств позитивно корелює ($r=0,68$) з середнім рівнем екстернальності населення [10, 12, 18].

Екстернали та інтерналі розрізняються також і по способах інтерпретації соціальних ситуацій, зокрема, по способах отримання інформації і по механізмах їх каузального пояснення. Інтерналі віддають перевагу великій обізнаності в проблемі і ситуації, відповідальні, екстернали уникають ситуаційних і забарвлених емоціями пояснень поведінки [8, 19, 21].

Дослідження, які ґрунтуються на роттерській шкалі інтернальності – екстернальності, показують, що екстернали та інтерналі розрізняються не лише за своїм переконанням відносно того, де знаходиться джерело контролю їх поведінки. Також однією з ключових відмінностей, що відрізняють їх, – це спосіб, яким вони шукають інформацію про оточення. У декількох дослідженнях було показано, що інтерналі з більшою вірогідністю, ніж екстернали, активно шукатимуть інформацію про можливі проблеми здоров'я. Інтерналі більшою мірою, впроваджують заходи обережності, щоб зберегти або поправити своє здоров'я. Пояснення цьому можливо знайти в ранньому сімейному досвіді людей, коли вони були дітьми. А саме, Р. Лоу (R. Lau, 1982) порівнюючи

екстерналів та інтерналів, виявив, що останні більшою мірою заохочувались батьками, якщо стежили за своїм здоров'ям – дотримувалися діти, добре чистили зуби, регулярно показувалися лікарям. В результаті цього раннього досвіду інтернали більше, ніж екстернали піклуються про своє здоров'я і благополуччя [14-16].

Висновки. Проаналізувавши основні існуючі теорії та дослідження інтернальності та екстернальності особистості можливо зазначити, що локус контролю повинен розглядатися як психологічний фактор, що характеризує схильність людини атрибутувати відповідальність за те що відбуваються в її житті, або зовнішнім, обставинам, або самому собі, власним здібностям і можливостям. На думку дослідників, люди з внутрішнім локус контролем (інтернали) характеризуються емоційною стабільністю, але потреба в досягненні у них має тенденцію до підвищення, пов'язану зі збільшенням значень особистісної та реактивної тривожності, що є передумовою для можливої більшої фрустрованості та стає причиною меншої стресостійкості у випадках серйозних невдач. Люди із зовнішнім локус контролем (екстернали) характеризуються емоційною нестабільністю, вони нерідко надмірно тривожні та схильні до невиправданої фрустрації, невпевнені як в своїх здібностях в цілому, так і в окремих своїх можливостях, потребують схвалення та підтримки оточуючих.

Слід також зазначити, що екстернальність і інтернальність не є особистісними рисами як такими (вродженими і незмінними). Хоча локус контролю можна розглядати як рису особистості в сенсі індивідуальних відмінностей. Але по суті ці дві характеристики є крайніми полюсами одного цілого і межа між ними розпливчаста. Більшість людей мають проміжний локус контролю і поєднують в собі певною мірою риси як інтерналів, так і екстерналів.

Список літератури:

1. Вассерман Л.И., Горьковая И.А., Ромицына Е.Е. Родители глазами подростка: психологическая диагностика в медико-педагогической практике // СПб: Речь. 2004. 256 с.

2. Заброцький М.М. Основи вікової психології. Навчальний посібник // 2006. 172 с.
3. Крайг Г. Психология развития // СПб. Питер. 2002. 992 с.
4. Мещеряков Б., Зинченко В. Большой психологический словарь // СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК. 2004. 672 с.
5. Рисмен Д. Деякі типи характеру і суспільство // Соціологічні дослідження. 1993. № 7. С. 144-151.
6. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія // К.: «Академвидав» 2006. 360 с.
7. Сірий А.В. Система особистісних смислів: структура, функції, динаміка.// Кемерово-У: Кузбассвузиздат, 2004. 272 с.
8. Сучасна психологія мотивації / під ред. Д.А. Леонтьєва./ М.: Сенс, 2002. 343 с.
9. Хьелл Л., Зіглер Д. Теорії особистості.// 3-е изд. СПб. : Пітер, 2008. 608 с.
10. Bonetti D. Dimensions of perceived control: A factor analysis of three measures and an examination of their relation to activity level and mood in a student and cross-cultural patient sample // Psychology & Health. 2011. Vol. 16 (1). P. 55-74.
11. Dil S. Determination of the relationship between family functionality and locus of control and levels of academic success among nursing students // Journal of Psychiatric Nursing. 2011. Vol. 2. P. 17-24.
12. Hedges L.V. Statistical method for meta-analysis.// London: Academic. 1985. P. 23-36.
13. Hoover K.G. The relation of locus of control and self-efficacy to academic achievement of college freshmen // 2000. P. 23-25.
14. Lefcourt H.M. Durability and impact of the locus of control construct // Psychological Bulletin. 2002. P. 11-14.
- 15.91 Miller J.R. Locus of control and academic achievement on high-stakes standardized tests. 2007. P. 45-49
16. Rotter J.B. Some problems and misconceptions related to the construct of internal versus external control of reinforcement // Journal of Consulting and Clinical Psychology. 1975. P. 56-67.

17. Thayer S., Gorman BS, Wessman AE, Schmeidler G., Mannucci EG The Relationship between Locus of Control and Temporal Experience // The Journal of Genetic Psychology. 1975. Vol. 126 (2). P. 275-279. doi: 10.1080 / 00221325.1975.10532342
18. Thompson S.C. Will it hurt less if I can control it? A complex answer to a simple question // Psychological Bulletin. 2001. 89-101
19. Thompson. T. Locus of control. 2005. P. 75.
20. Wallston K.A. Development of the multidimensional health locus of control scales // Health Education Monographs. 1978. P. 61-70
21. Weiner B., Kukla A. An attributional analysis of achievement motivation // Journal of Personality and Social Psychology. 1970. Vol. 15 (1). P. 1-20. doi: 10.1037 / h0029211